

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RA VUMBIRHI (SAL)

PAPILA RA 1 (P1)

HUKURI 2010

MEMORANDAMU

GAUTENG

TIMARAKA: 120

Memorandum leyi yi na 7 wa tipheji.

XIYENGE XA A: XIKAMBELANTWISISO

XIVUTISO XA 1

- 1.1 Ku kera./juvulela vanhu misisi.√ √ (2)
- 1.2 A swi famba hi BMW.√√ (2)
- 1.3 Mpandlani.√√ (2)
- 1.4 Mafasitere ya wona a ma dimiwile ngopfu./Va hlwerile ku pfula timbati ta movha.√√ (2)
- 1.5 Loyi a nga tshama i Sejeni Munyayi, √ kasi loyi a nga yima i Mandlhazi.√ (2)
- 1.6 1.6.1 A hi swona.√ U xiyaxiyile movha./U fowunerile maphorisa ya laha a a tirha kona a va tivisa hi ta swigevenga.√√ (3)
- 1.6.2 Hi swona.√ Swi duvurile muxavi loyi a nga ala ku pavalala/etlela hi makhwiri./Swi duvulanile na maphorisa lava a va pfarile patu. √√ (3)
- 1.6.3 A hi swona.√ Ku balekile xigevenga xin'we ntsena.√√ (3)
- 1.7 1.7.1 Ebangi.√√ (2)
- 1.7.2 Mune.√√ (2)
- 1.7.3 A ya ri hava nchumu.√√ (2)
- 1.7.4 Maphorisa.√√ (2)
- 1.8 "BMW yi sukile hi rivilo ra rihati yi kongoma etlhelo ra ntanga wa swiharhi wa Kruger." √ (1)
- 1.9 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi faneleke. Xik. Vugevenga byi bihile. √√ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30

XIYENGE XA B: NKOMISO/NKATSAKANYO WA NDZIMA

XIVUTISO XA 2

□ NKOKA WA MAHUNGU: NKOMISO/NKATSAKANYO WU FANELE KU KATSA TIMHAKA LETI LANDZELAKA:

- Vana a va ha dyondzi hi ndlela leyi faneleke. ✓
- Vana a va ha lawuleki. ✓
- Va hangalaka na switarata hi mikarhi ya xikolo. ✓
- Vana a va tshami etlilasini. ✓
- A va hlayi tibuku. ✓
- Vana va tshama emabyaleni. ✓
- Ku na vana vo tala etikamareni to dyondzela. ✓
- Vadyondzisi a va si tokota eka madyondziselo lamantshwa. ✓
- Vana a va tilulamiseli kahle loko va ya exikambelweni. ✓

(Timhaka ta nkombo ntsena)

- NKOKA WA MAHUNGU. ✓✓
- MATIRHISELO YA RIRIMI. ✓

(7)
(3)

□ MIXUPULO

- Ku ta susiwa maraka yin'we ya matsalelo ya xivumbeko xo hoxeka.
- Ku ta susiwa maraka yin'we ya loko ntsengo wa marito wu nga kombisiwangi.

□ Swihoxo swa matirhiselo ya ririmi (ntivoririmi, mapeletelo, mahikahatelo): Susa eka timaraka tinharhu ta ririmi hi ndlela leyi:

- Swihoxo swa 0–4: ku hava nxupulo.
  - Swihoxo swa 5–10: ku susiwa maraka yi1 (yin'we)
  - Swihoxo swa 11–15: ku susiwa timaraka ti2 (timbirhi)
  - Swihoxo swa 16 na ku tlula: ku susiwa timaraka ti3 (tinharhu)
  - Ku sivele leswaku timaraka ta ririmi ti nga vi ehenhla ka timaraka ta vundzeni lebyi byi nga byona mongo wa nkomiso, maavelo ya timaraka eka ririmi ya nga va hi ndlela leyi landzelaka:
- Ku va mudyondzi a ta ku kuma maraka yin'we ya ririmi, u fanele ku kuma timhakankulu ta le xikarhi ka 1-3.
  - Ku va mudyondzi a ta kuma timaraka timbirhi ta ririmi, u fanele ku kuma timhakankulu ta le xikarhi ka 4-5.
  - Ku va mudyondzi a ta kuma timaraka tinharhu ta ririmi, u fanele ku kuma timhakankulu ta le xikarhi ka 6-7.

LEMUKA: Mikomiso a yi fanelangi ku tirhisiwa, kambe loko yo tshuka yi tirhisiwile yi fanele ku hlayiwa tanihi marito.

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 10

XIYENGE XA C: NTIVORIRIMI NA MATIRHISELO YA RIRIMI

Swiletelo swa makoreketelo:

*Nhlamulo ya rito rin'we yi fanele ku hoxisiwa loko mapeletelo ya hoxekile.

*Eka tinhlamulo ta swivulwa swo helela, mapeletelo yo hoxeka a ma hoxisiwi.

XIVUTISO XA 3

3.1	3.1.1	(a) Tat.√√ (b) Nkul. √√	(2) (2)
	3.1.2	- Vafana.√√ - Vanhwanyana/ Vanhwana. √√	(4)
	3.1.3	Muntshwa. √√	(2)
	3.1.4	U lovile./ U file. / A nga ha ri kona. √√	(2)
	3.1.5	(a) Mana.√√ (b) Mukhegula. √√	(2) (2)
	3.1.6	-switulu. √√ -masofa. √√	(4)
	3.1.7	Swinsin'wana. √√	(2)
	3.1.8	Mitirho ya wena a yi sasekangi.√√	(2)
	3.1.9	(a) Tata wa vona u va kurisile kahle.√√	(2)
	3.1.10	Mufambisi wa ntirho ku ta va (ku ri) Tatana Nhlanguwini.√√	(2)
	3.1.11	Vona.√√	(2)
3.2		Hi√√ siku ra Sonto √√ ra vumbirhi hi n'hwetini ya Hukuri √√ ekerekeni ya Nazarene √√ a ku ri na nkhuvo. A ku ri nkhuvo wo amukela mufundhisi Nene ekerekeni. Mufundhisi √√ loyi a a huma eka Marahana .√√ Vanhu √√ va le Dan a va tsakile swinene .√√ A ku yimbeleriwa,√√ ku ciniwa na ku hlayiwa ka mahungu yo n'wi √√ navelela ku tirha lokunene.	(20)
3.3	3.3.1	Mbuti, nyimpfu, huku, sekwa, ximanga, mbyana, na swin'wana (swinharhu ntsena.)√√ √√	(3)
	3.3.2	- Hi kuma nyama√ - Hi kuma masi. √ - Hi rima hi yona. √ - Ka lovorwa hi yona.√ (Tinharhu ntsena.)	(3)

- 3.3.3 Yi dya byasi/ byanyi / furu.√ (1)
- 3.3.4 Mune. √ (1)
- 3.3.5 "Homu i xifuwo xo rhandzeka ku tlula swifuwo leswin'wana hinkwaswo."√ √ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 60

XIYENGE XA D: MATSALWA

NTLHONTLHO – WR Chauke

XIVUTISO XA 4

MI TA NDZI ENDLA YINI?

- 4.1 Nyeleti. ✓ (1)
- 4.2 Tshinelani. ✓✓ (2)
- 4.3 A ri ri siku ra April's Fool (Siku ro phuntisana no hembelana/xisana). ✓✓ (2)
- 4.4 Ku hakela dipoziti ya movha. ✓✓ (2)
- 4.5 Simango. ✓ (1)
- 4.6 Ra byalwa hikuva a a nwile. ✓✓ (2)
- 4.7 A a xanisa vanhu lava a va lwa na Mthovu ehubyeni, hikuva hinkwavo a va voniwa nandzu hambiloko va nga dyohangi. ✓✓ (2)
- 4.8 Mudyondzi u ta nyika vonelo ra yena.
Xik: Ina. ✓ A ndzi ta lava ku n'wi twisa ku vava na yena. ✓✓
- KUMBE**
- E-e. ✓ Ku teka nawu u wu veka emavokweni ya wena swi nga nghenisa wena ekhombyeni. ✓ (2)
- 4.9 4.9.1 A hi swona. ✓ (1)
- 4.9.2 Hi swona. ✓ (1)
- 4.9.3 Hi swona. ✓ (1)
- 4.9.4 Hi swona. ✓ (1)
- 4.10 Mudyondzi u ta nyika vonelo ra yena.
Xik: Loko u endlela vanhu van'wana swo biha na wena swi ta vuya hi wena, hi fanele hi hlonipha van'wana. ✓✓ (2)

[20]

KUMBE

XIVUTISO XA 5

NDZA RHANDZIWA

- 5.1 Sophie. ✓ (1)

- 5.2 Randy. ✓ (1)
- 5.3 ENhluvuko. ✓ (1)
- 5.4 U yile na Randy hi movha wa Randy. ✓✓ (2)
- 5.5 Hikuva a a arile ku etlela na Jonathan kutani a lamuleriwa hi maphorisa, a vuya ekaya hi bazi. ✓✓ (2)
- 5.6 - Ruth Reed. ✓
- Piere Cardin. ✓
- Christian Dior. ✓
(Tinhlamulo timbirhi ntsena) (2)
- 5.7 I maphorisa. ✓ (1)
- 5.8 Mudyondzi u ta nyika vonele ra yena
Xik: E-e, ✓ vantshwa va nghena emakhombyeni va hetelela va tshika xikolo. ✓✓
KUMBE
Ina. ✓ Va tshamela ku titsakisa mikarhi hinkwayo. ✓✓ (3)
- 5.9 E-e, a nga hlongoriwangi. ✓ (1)
- 5.10 Mudyondzi u ta nyika vonelo ra yena.
Xik: Vugangu na xikolo a swi fambelani, a hi dyondzeni hi tlhela hi tihlayisa. ✓✓ (2)
- 5.11 5.11.1 Makhanani. ✓ (1)
- 5.11.2 Kontirakeni. ✓ (1)
- 5.11.3 Sun-city. ✓ (1)
- 5.11.4 Khume. ✓ (1)
- [20]**

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 20
NTSENGO WA TIMARAKA: 120